

Origen'in Evrensel Kurtuluş Anlayışı: Apokatastasis

Origen's Conception of Universal Salvation: Apokatastasis

Dr. Öğr. Üyesi Nadide Şahin

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Dinler Tarihi Anabilim Dalı
Erzincan Binali Yıldırım University, Faculty of Theology, Department of History of Religions Erzincan / Turkey
nadide.sahin@erzincan.edu.tr
 0000-0001-8986-3686

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received

29 Haziran / June 2022

Kabul Tarihi / Accepted

18 Ağustos / August 2022

Yayın Tarihi / Published

15 Eylül / September 2022

Atıf Bilgisi / Cite as:

Şahin, Nadide. "Origen'in Evrensel Kurtuluş Anlayışı: Apokatastasis", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/2 (Eylül 2022), 1198-1217.
<http://doi.org/1051702/esoguifd.1138028>

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright © Published by Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi /Eskişehir Osmangazi University, Faculty of Theology Bütün hakları saklıdır. / All right reserved. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/esoguifd>

CC BY-NC 4.0 This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial License

Etik Beyan / Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu, yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği ve bu araştırmanın desteklenmesi için herhangi bir dış fon almadıkları yazar tarafından beyan olunur / It is declared by the author that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study; that all the sources used have been properly cited; that no external funding was received in support of the research.

Origen'in Evrensel Kurtuluş Anlayışı: Apokatastasis¹

Öz ► Tüm ruhların başlangıçtaki orijinal saf akıl konumlarına geri dönmeleri şeklinde tanımladığı apokatastasis doktrini Origen'in teolojik öğretileri arasında önemli bir örnektir. Ancak bu doktrin onun teolojisinin en tartışmalı konularından da biridir. Zira onun başlangıca benzemesi gerektiğine inanan Origen, bu yolda insan özgürlüğü ve Tanrı'nın takdiriyle insanlık için oluşturduğu planı bağdaştırmak suretiyle tüm varlıkların nihai olarak kurtuluşa ereceği evrensel bir kurtuluş anlayışı sunmaktadır. Origen'in bu öğretisinin kendisinden sonraki döneme etkisi özellikle apokatastasis doktrininin destekçileri olan Didymus The Blind, Gregory of Nyssa, Evagrius ve Gregory of Nazianzus gibi teologlar üzerinde aşikardır. Bu bağlamda o, yalnızca erken dönemde değil geçmişten günümüze kilise içerisinde evrensel kurtuluş anlayışı ile tartışmalarda görüşlerine yer verilen ana figürlerden biridir. Bu çalışmada amacımız Origen'in konu ile ilgili ifadelerini kapsamlı bir şekilde inceleyerek apokatastasis fenomeninin mahiyetini ortaya koyabilmektir. Alanımızda bu çerçevede müstakil bir çalışma bulunmamaktadır. Bu bağlamda kurtuluş teorisinin modern düşüncelerle bağlantılı olan ilk dönem görüş ve yorumlarının ele alınması hem patristik zihniyetin daha eksiksiz bir resmini elde etmemize yardımcı olması hem de apokatastasis doktrini ve evrensel kurtuluş anlayışı ile ilgili daha fazla çalışmaya zemin hazırlaması açısından önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, Hıristiyanlık, Origen, Apokatastasis, Evrensel Kurtuluş

Origen's Conception of Universal Salvation: Apokatastasis

Abstract ► The doctrine of apokatastasis, which he describes as the return of all souls to their original pure state of mind, is an important example of Origen's theological teachings. However, this doctrine is also one of the most controversial issues in his theology. Believing that the end should resemble the beginning, Origen offers a universal understanding of salvation in which all beings will ultimately be saved by reconciling human freedom and the plan created by God for humanity. The effect of this teaching of Origen on the period after him is especially evident in theologians who were supporters of the apokatastasis doctrine, such as Didymus The Blind, Gregory of Nyssa, Evagrius, and Gregory of Nazianzus. In this context, he is one of the main figures whose views are included not only in the early period; but also in the discussions on the understanding of universal salvation within the church from past to present. In this study, our aim is to reveal the nature of the apokatastasis phenomenon by examining Origen's statements on the subject in a comprehensive manner. There is no independent study in this framework in our field. In this context, it is important to consider the early views and interpretations of the salvation theory, which are related to modern thoughts, both in terms of helping us retrieve a fuller picture of the patristic mindset and laying the groundwork for further studies on the doctrine of apokatastasis and the understanding of universal salvation.

Keywords: History of Religions, Christianity, Origen, Apokatastasis, Universal Salvation

---

¹ Bu makale "Origen (Hayatı, Eserleri ve Hıristiyan İlahiyatının Şekillenmesindeki Rolü)" başlıklı doktora tezi esas alınarak üretilmiştir. / This article was produced based on the doctoral thesis titled "Origen (His Life, Works and His Role on the Formation of Christian Theology)".

Giriş

Ortodoks Kilisesi içinde geçmişten günümüze tartışma konusu olan apokatastasis kavramı son zamanlarda universalizm çerçevesinde Batı Dünyasında özellikle İskenderiyeli Origen ile gündeme gelmektedir. Neoplatonizm ve Stoacıların kozmik anlayışlarında ve erken dönem Hıristiyan literatüründe yer alan bu kavramı Origen, oluşturduğu sistematik teoloji çerçevesinde ele almıştır. Ona göre tüm varlıklar başlangıçta saf akıl olarak Tanrı'ya benzer şekilde ve O'nunla birlikte yaşama niyeti ile yaratılmış ancak O'nu tefekkürde ihmal gösterip kötülüğe meyletmiş ve düşerek cismani alemde cezalandırılmışlardır. Ancak sonun başlangıca benzemesi gerekli olduğundan düşen tüm ruhlar arınarak yükselip yeniden eski konumlarına yani başlangıçtaki Tanrı ile bir ve bütün oldukları duruma geri döneceklerdir.²

Origen'in apokatastasis anlayışı ruh doktrini ile doğrudan bağlantılıdır. Bu nedenle çalışmamızda öncelikle Origen'in, ruhların başlangıcı,³ düşüşü ve maddi beden içerisinde dünya hayatında yaşayışı ile ilgili fikirleri ele alınacaktır. Onun ruh, beden ve maddi âlem ilişkisine dair düşünceleri incelendikten sonra kurtuluş sürecinde özgür irade ile Tanrı'nın takdir ve inayetinin rolüne dair görüşleri ortaya konmaya çalışılacaktır. Ardından tüm bu hususlarla bağlantılı olarak ilerleyen evrensel kurtuluş düşüncesi akışının nihai adımına odaklanılacaktır. Bahsi geçen adım apokatastasis yani ruhun yükselip yeniden başlangıcındaki mükemmelliğe erişerek Tanrı ile bir olmasıdır.

1. Ruhların Başlangıcı ve Düşüşü

Origen, mutlak anlamda aşkın bir varlık olduğundan Tanrı'nın kendisinden tamamen farklı özelliklere sahip çoklu ve karmaşık âlemi doğrudan yaratmadığını ifade etmektedir. Burada Tanrı ve âlem olmak üzere her iki tarafın da niteliklerini taşıyan bir arabulucu Tanrı ve âlem ilişkisini sağlamak üzere devreye girmektedir. Origen'e göre Mesih-Logos Tanrı'nın devreye soktuğu bu aracıdır. Mesih-Logos birlikten çokluğa geçişin birinci basamağı olarak Tanrı'nın lütuf ve inayetinin yansıması, O'nun sureti ve hikmetidir. Mesih-Logos diğer tüm varlıklardan bu yönüyle üstündür. Tanrı'yı layıkıyla bilen, her ayrıntıda O'nun arzusunu yerine getirebilen yalnızca O'dur. Âlemin yaratılışında Tanrı'nın temsilcisi olarak hizmet eden Mesih-Logos, Tanrı ile yaratılmış evren arasında karşılıklı olarak arabulucudur.⁴

² Mark Edwards, "Origen of Alexandria", *The Wiley Blackwell Companion to Patristics*, ed. Ken Parry (West Sussex: John Wiley & Sons Ltd., 2019), 101.

³ Pre-existence of souls

⁴ Ilaria Ramelli, *The Christian Doctrine of Apokatastasis* (Leiden, Netherlands: Brill, 2013), 769.

Origen'e göre Tanrı lütfu sayesinde çok sayıda akıllı varlık⁵ yaratmıştır.⁶ Tanrı'nın Mesih-Logos aracılığıyla yarattığı bu saf akıldan oluşan varlıkların bir başlangıcı bulunmaktadır.⁷ Dur durak bilmeyen bir tefekkür ile ilahî sırları araştırmaları, keşfetmeleri, aralıksız bir şekilde Tanrı'yı seyretmeleri amacıyla var edilen bu akıllı varlıklar başlangıçta Tanrı'ya benzer surette Tanrı ile bir bütünlük ve birlik halinde yaratılmışlardır.⁸ Söz konusu saf akıllar, Tanrı'yı temaşa ve tefekkür ile iktifa ettikleri sürece buldukları bu konumda kalmışlardır.⁹

Origen, yaratılmış ilk varlıkların başlangıçta Tanrı ile bütünlük halinde olması hususunda bu akıllı varlıkların Teslis'in tüm unsurlarına iştirakinin söz konusu olduğunu ifade eder.¹⁰ Varoluş, yaratılma armağanını Baba bahşeder. Akıllı varlıklar haline gelmeleri ise Logos/akıl olması dolayısıyla Mesih'e katılım sayesinde. Kutsal Ruh aracılığıyla ise Tanrı'ya gönüllü olarak bağlanırlar. Ayrıca kendi özleri itibarıyla kutsal olmayan akıllı varlıklar Kutsal Ruh'un inayetine dahil olarak kutsal hale de gelirler. Nihayetinde Tanrı'nın inayetinin işareti olarak Logos vasıtasıyla yaratılan bu akıllı varlıklar Mesih'in yaşamına katılımcı, maddesiz, ölümsüz, Tanrı ile mükemmel bir birlik ve bütünlük durumundadırlar.¹¹

Akıllı varlıklar Tanrı tarafından eşit ve benzer şekilde yaratılmışlardır. Mesih-Logos tarafından onlara bahşedilen akıllılık ise tabii özellikleri değil, Tanrı ile ilişkilerinden ötürü elde ettikleri bir niteliktir ve bu akıllılık varlıkları özgür kılmaktadır. Sahip oldukları özgür iradeleri ile de iyiyi ve erdemi korumaları zorunlu görülmüştür.¹² Çünkü kendilerine bahşedilen akıl ve irade yetileri ahlaki sorumluluğu da beraberinde getirmektedir. Fakat çok fazla çaba gerektirdiğinden bir müddet sonra akıllı varlıklar erdemi ihmal etmeye meyletmiş ve yetkinliklerini kaybetmeye başlamışlardır. Bu varlıkların erdemi ihmal etmelerinden kasıt

---

⁵ (logika/saf akıl)

⁶ Origen, *De Principiis* (USA: Beloved Publishing, 2014), 2. 8. 3; 2. 9. 1. Yani tüm akıllı varlıkların arketipsel kaynağı Mesih-Logos'dur.

⁷ Ancak insanlar bu başlangıç zamanını bilmemektedir.

⁸ Akıllı varlıkların Tanrı'daki birlikleri Origen için irade birliğini ve ilahi bir yaşam sürmelerini ifade etmektedir. bk. Ilaria Ramelli, *The Christian Doctrine of Apokatastasis*, 769.

⁹ Origen, *De Principiis*, 1. 2. 2.

¹⁰ Ayrıntılı bilgi için bk. Mark Edwards, "Deification in the Alexandrian Tradition", *Visions of God and Ideas on Deification in Patristic Thought*, ed. Mark Edwards – Elena Ene D-Vasilescu (New York: Routledge, 2017), 74-88.

¹¹ Origen, *De Principiis*, 1. 3. 8. Bkz. Kellen Plaxco, "Participation and Trinity in Origen and Didymus the Blind", *Origeniana Undecima Origen and Origenism in the History of Western Thought*, Papers of the 11th International Origen Congress, ed. Ander Christian Jacobsen (Belgium: Leuven Peeters, 2016), 769; Dmitry Biriukov, "Paradigms of Participation in Origen", *Scrinium* 13/1 (2017), 286-288.

¹² Origen, *De Principiis*, 1. 4. 5; 2. 9. 2; 2. 9. 6.

fasılasız olarak Tanrı'yı temaşa etmekten, onu derinlemesine tefekkürden bıkkınlık gösterip iyiye, erdeme, ilahî bilgiye önem vermemeye yönelmeleridir. Tanrı, bu kayıtsızlık sonucu kendisinden uzaklaşarak yaratılış amaçları olan erdemi ihmal etmeye başlayan akıllı varlıklardan onlara bahşettiği erdemi de geri almıştır. Origen'e göre her türlü iyilik Tanrı'nın lütfu sayesinde varlığa ihsan edilmiştir. Dolayısıyla akıllı varlıklar her türlü iyiliğe yaratılışları itibariyle değil lütfu sayesinde mazhardır. Geri alınmasının nedeni ise doğruluğa uygun yönde hareket etmemiş olmalarıdır.¹³ Erdemin geri alınmasını ise cehalet ve kötülüğe dalmak şeklinde tanımlayan Origen, buradan hareketle akıllı varlıkların erdemi kaybettikleri ölçüde kötülüğe düştüklerini belirtmektedir.¹⁴ Bu noktada şunu belirtmek gerekir ki Origen'e göre erdemi kaybederek kötülüğe düşmüş olan akıllı varlıklar bilerek kötülüğü seçmemişlerdir. O kötülüğün, kasıtlı olarak kötü olduğu için seçilmediğini ancak iyilikle karıştırmaktan yahut bilgi eksikliği/cehalet veya tembellik gibi fitri değişimlerden kaynaklandığını belirtmiştir. Özgür iradeye sahip akıllı varlıkların bu tür eğilimleri hatalı tercih yapmalarına sebep olmuştur. Bunun neticesinde onlar Tanrı'yı ihmal ederek kötülüğe düşmüşlerdir.¹⁵

Buraya kadar ifade edilenlerden hareketle Origen'in düşüncesinde ruhun yaşamının ilk aşamasının 'saf akıl' olduğu görülüyor. Ancak yukarıda ifade edildiği gibi Tanrı'yı temaşa ve O'nu dikkatle tefekkür çabasını ihmal eden akıllı varlıklar, Tanrı'nın ilahî bilgisinden ve sevgisinden uzaklaşarak (Tanrı'ya yabancılaşarak) düşmüş; dolayısıyla O'nun ilahî sıcaklığından¹⁶ da uzaklaşıp soğumuşlardır. Origen'e göre aklın bu düşmüş hali ruhtur. Yani akıl düştüğünde ruh haline getirilmiştir.¹⁷ Bir başka ifadeyle akıllı varlıklar düşüş sürecinde 'saf akıl' vasıflarını kaybederek ruh (psyche¹⁸) haline gelmişlerdir. Düşüşlerinin derecesine göre farklı biçimlerde bedenlenmişlerdir.

2. Ruh, Beden ve Âlem İlişkisi

Tanrı'yı tefekkürü ihmal ederek düşen akıllı varlıklar bu suretle Mesih-Logos'a olan ilahî iştiraklerini kaybedip Tanrı'dan uzaklaşmaya başlamışlardır. O'ndan uzaklaşma neticesinde bu varlıklar, başlangıçtaki birlik ve birbirleriyle eşitlik halini yitirerek düşmüş ve farklı maddesel dokulara bürünmüşlerdir. Origen'e göre düşmüş ruhların alacağı beden yapısı ve şekli

¹³ Origen, *De Principiis*, 2. 9. 8.

¹⁴ Origen, *De Principiis*, 2. 9. 1-6.

¹⁵ Ramelli, *The Christian Doctrine of Apokatastasis*, 178.

¹⁶ Çıkış, 3:2-6; 19: 18; Tesniye, 4:24; Matta, 3: 11-12; Luka, 3:16; Resullerin İşleri, 2:3.

¹⁷ Origen, *De Principiis*, 2. 8. 3.

¹⁸ Origen'in psychethai kelimesinden elde ettiği bu kavram soğumak, gittikçe soğuk hale gelmek anlamındadır (*De Principiis*, 2. 8. 3).

Tanrı'dan uzaklaşma derecesine göre tayin edilmektedir. Öyle ki bazıları tamamen kötülüğe dalıp Tanrı'dan büsbütün uzaklaşırken, bazılarının işlediği günah çok az olduğundan Tanrı'ya bütünüyle yabancılaşmaz, bazıları ise bahsi geçen iki grup arasında bir konumda yer alır.¹⁹ Varlıkların çeşitliliğine kaynak teşkil eden bu durum ruhların Tanrı'yı temaşadan feragat suretiyle O'na ne ölçüde yabancılaştıklarına bağlı olarak farklı düzeylerde tahakkuk etmektedir. Tüm akıllı varlıklar başlangıçta birbirine benzer ve eşit şekilde yaratılmıştır. Ancak özgür irade gücü ile donatılmış olan bu varlıklar ya iradi seçimleriyle Tanrı'yı taklit edip yükselmiş yahut Tanrı'yı ihmal edip düşmüştür. Âlemdeki çeşitliğin, akıllı varlıklar arasındaki farklılığın sebebi bu durumdur.²⁰

Düşüş konusunu ele alırken Origen, akıllı varlıkların ihmalkârlığına geniş yer vermektedir. Origen'e göre varlık ne özü itibariyle saf ne de özü gereği kirlidir. Kutsal dolayısıyla mutlu olup olmamak akıllı varlıkların kendi fiilleri ile ilgili bir durumdur. Kutsallığı yitirmek yani erdemsizliğe ve düşüşe geçmek cehalet, tembellik ve ihmal neticesi vuku bulmaktadır.²¹ Düşünme ve anlama yetisi olan akıl ile bezenmiş olan varlıkların, kozmolojik düzendeki yerlerini belirleyici olan unsur da bu akla ne kadar sadık kaldıklarıdır. Konu ile ilgili olarak işine olan ilgisini kaybetmeye başlayan bir doktor teşbihine yer veren Origen, bu doktorun ilk etapta kısmen, bir süre sonra ise büyük oranda mesleki bilgisini yitireceğini ifade etmektedir.²² Bu benzetmede olduğu gibi ilk etapta kendilerini Tanrı'ya hasretmiş olan varlıkların zaman içerisinde bu adanmışlıklarını terk etmeleri onların iyilikten uzaklaşarak kötülüğe düşmeye başlamalarına neden olmuştur. Netice itibariyle iyiyi yani erdemi ihmal etmeleri ile ruhun düşüş yolculuğu da başlamış ve bu olayın bir sonucu olarak maddi bedenler yaratılmıştır.

Maddenin kendi başına biçim veya niteliği olmadığını düşünen Origen'e göre geçirdikleri aşamalarda ruhların bedenlerinin aldığı doku doğrudan akıllı varlıkların irade ve ahlaki gelişimleri ile ilişkilidir. Maddi bedenlerin, ruhların düşüşü akabinde düştükleri noktada varlıklarını mümkün kılmak için yaratıldığını söylemek mümkündür.²³

İhmalkârlığa yönelen akıllı varlıklar git gide alçalır ve düştükleri düzeye uygun bedenler alırlar. Gidişata göre önce ilk olarak göksel sonrasında saydam bedenlere bürünürler. Yeryüzüne vardıklarında ise daha katı bedenlerle çevrilirler. Kendi iradesi ile Tanrı'dan

---

¹⁹ Origen, *De Principiis*, 2. 8. 3.

²⁰ Origen, *De Principiis*, 2. 9. 6.

²¹ Origen, *De Principiis*, 1. 5. 3-5.

²² Origen, *De Principiis*, 1. 4. 1.

²³ Origen, *De Principiis*, 2. 2. 1-2; 4. 3. 15.

uzaklaşan, O'na yabancılaşan ferdî ruh gittikçe kalın bir madde ile çevrilir. Son olarak insan bedeni ile kuşatılmış hale gelir. Tam tersi söz konusu olduğunda yani Tanrı'ya doğru üst kademelere yükselmeleri durumunda ise beden gitgide berraklaşır, şeffaflaşır.²⁴ Görüldüğü üzere Origen'e göre ruhun saygınlık ve kusursuzluğuna bağlı olarak beden dönüşüm kabiliyetine maliktir.

Tanrı'nın, eğitime hizmet eden bir vesile olarak bedeni var ettiğini düşünen Origen'e göre aldıkları beden yapısına göre akıllı varlıklar arasında bir hiyerarşi bulunmaktadır. Düşmüş olan varlıklardan Tanrı'ya en yakın mesafede olanlar hiyerarşinin başında yer alır. Bunlar göksel bir tabiat içinde ancak kendi aralarında da farklı seviyelerde olan yıldızlar, gezegenler ve meleklerdir. Bir diğer grup ise Tanrı'dan daha fazla uzaklaşmış olan ruhlardır. Bu grup insan bedeni ile çevrilidir. Tamamıyla yön değiştirip sapmış olan ruhlar ise kötü -şeytani- ruhlar haline gelirler. Bu grup Origen'in 'hava gibi ince' şeklinde betimlediği, gözle görülmeyen bayağı ve çirkin bedenler alır.²⁵

Yukarıda ifade edildiği üzere düşmüş varlıkların oluşturduğu hiyerarşi basamaklarını üstten aşağı melekler, insanlar ve şeytani (demonic) güçler oluşturmaktadır. Bahsi geçen basamakların her birinin kendi içinde de çeşitlilikler görülmektedir. Mesela ilk kademe içinde baş melekler diğer melekler arasında üstün konumda yer alırken; hiyerarşinin ikinci basamağında yeryüzüne ait bedenle kuşatılmış olan insanlar da kendi aralarında farklı statülere sahiptir.²⁶ Origen ayrıca üst seviyede yer alan varlıkların alt seviyedekilere karşı sahip olduğu bir takım ahlaki sorumluluklara da işaret etmektedir. Örneğin diğer melekler üzerinde otorite sahibi olan baş melekler, onların da yükselmelerine katkı sağlamalıdır.²⁷ Alt seviyedeki insanlar söz konusu olduğunda da yine onların her biri için bir koruyucu görevlendirilmiştir. İlgili melek koruyucusu bulunduğu bireyi yeniden başlangıçtaki orijinal haline dönebilmesi için yüreklendirmektedir. Öte yandan daha alttaki kötü ruhlu şeytani bir varlık ise kişiyi kötülüğe itmek için uğraşmaktadır. Bu bakımdan görülmeyen varlıklar arasında da mücadele söz konusudur. İnsanın üstünde nüfuz sahibi olabilmek için kötü ruhlar iyi ruhlar ile mücadele halindedir. Buna karşın melekler ise bireylerin aklını keskinleştirip onlara fiillerinin nitelik ve

²⁴ Origen, *De Principiis*, Praef. 8; 2. 1. 4; 2. 2. 2.

²⁵ Origen, *De Principiis*, 1. 8. 1-3; 2. 2. 1; 2. 6. 5; 2. 9. 2-3.

²⁶ Daha önce ifade edildiği gibi bu çeşitlilik ve bireyler arasındaki farklı koşullar, ruhun bedenlendiği doku ve biçimin ilahiliğe yabancılaşma derecesine göre belirlenmesinden kaynaklanmaktadır.

²⁷ Origen, *De Principiis*, 1. 8. 1.

sonuçlarını kavrama kabiliyetini kazandırmaya çalışmaktadırlar. Bu mücadele içerisinde insan her zaman iyi ile kötü arasında tercih yapabilme yetisine sahiptir.²⁸

Origen, çeşitliliğe rağmen maddi âlem içerisinde bir uyumsuzluk olmadığını da belirtir. Çünkü Mesih-Logos vasıtasıyla âlem kusursuz bir dengeyle idame ettirilir. Logos, idrak yetisi çerçevesinde yeniden kaynağına dönebilmesi için her bir ruhla bire bir ilgilenerek onlara rehberlik eder. Bu rehberlik yardımıyla düşüşünden sonra meyli yeniden yükselmek, tekrar Tanrı ile bir olduğu eski haline erişmek olan ruhların dönüşüm süreçleri kolaylaşır.²⁹

Origen'e göre ruhlar esas binlerce yıl saf biçimleri ile var olabilir. Ta ki düşmelerine neden olacak kötü kararlar alınca kadar. Origen, ruhun, kendine has benliğini oluşturan bir parçası olarak insanın muhakeme yeteneğine karşılık geldiğini düşünür. Bu muhakeme gücü nötr yani erdeme/iyiliğe ya da kötülüğe açık vasıftadır. Dolayısıyla ruh akılla da bedenle de birleşebilir veya her ikisi arasında kalabilir.³⁰ Ruhun tercihi insanın kişilik ve eylemlerini belirler. Akıl bedene galip gelirse varlıklar Tanrı'ya benzeme gayesine erişir; aksine beden akla üstünlük sağlarsa insan arzu ve ihtiraslarının hakimiyetine girdiğinden kötülüğe bulaşır. Bu noktada Origen'e göre beden kendi başına kötü değildir. Bir başka deyişle tabiatı icabı tamamen atıl olan beden, tek başına herhangi bir şeyi hissedemez ya da deneyimleyemez.³¹

Origen'e göre düşen varlıkların bedenlenmesi ile senkronik olarak yaratılan maddi evrenin oluşturulma gayesi ise bir disiplin ve eğitim mekânı olarak ruhların buradaki yaşamı vasıtasıyla hakikati idrak edip tekrar nihai gerçekliğin bir parçası olarak yükselmelerini sağlamaktır.³² Dolayısıyla âlem, iyilik ve merhamet sahibi Tanrı'nın düşmüş ruhlar için oluşturduğu bir tür ceza ve tövbe mekânıdır. Origen buradaki cezalandırmanın iyileştirici bir süreç olduğunu vurgulamaktadır.³³ Bu bağlamda o, günahlarından arınıp yeniden Tanrı'ya dönünceye kadar ruhların art arda gelen dönemlerde tekrar tekrar bedenleneceğini düşünmektedir. Onun bu düşüncesi ruh göçü anlayışına sahip olduğunu çağrıştırmaktadır. Ancak konu ile ilgili ifadeleri net bir kanaate varmak için yeterli olmadığı gibi bir ruh göçü anlayışını savunuyorsa da bu bir insanın göksel, insani ve şeytani bedenler arasında geçişini içermektedir.³⁴ Ruhun o an içinde bulunduğu beden ile ileride içinde bulunacağı beden arasında

---

²⁸ Origen, *De Principiis*, 3. 2. 1-4; 3. 3. 4.

²⁹ Origen, *De Principiis*, 2. 1. 2-3.

³⁰ Origen, *De Principiis*, 2. 8. 4; 3. 4. 2-4.

³¹ Origen, *De Principiis*, 3. 4. 2-4. Jerry L. Walls, "Universalism in Origen's First Principles", *The Asbury Seminarian* 36/2 (1981), 7.

³² Origen, *De Principiis*, 3. 5. 4-5.

³³ Origen, *De Principiis*, 2. 5. 5. Bu husus ileriki başlıklarda ele alınacaktır.

³⁴ Mark Julian Edwards, *Origen against Plato* (United Kingdom: Hampshire Ashgate Publishing, 2002), 98.

bir tür devamlılık olduğunu kabul etmektedir. Bir başka ifadeyle ruhun bir statüden diğer bir statüye geçişiyle sonraki statüsünü taşımak üzere aynı bedenini değiştirdiğini ima etmektedir.³⁵ Bu geçişlerde aynı beden, aldığı yeni konuma göre git gide berraklaşır ya da tersi hale gelir.³⁶

Konu ile ilgili bu açıklamalarının ardından Origen'in özgür irade ile ilgili görüşlerine de yer vermek gerekmektedir. Çünkü o, farklı bedenlenme biçimleri ile ortaya çıkan yaratılış çeşitliliğinin doğrudan ruhun özgür seçiminin sonucu olduğunu kabul etmektedir.

3. Özgür İrade ve İlahî Takdir İş Birliği

Origen ruh, beden ve âlem arasındaki ilişkinin ardından özgür irade ve ilahî takdir konusuna geçmektedir. Konuya başlarken şunu ifade etmek gerekir ki Origen'e göre özgür irade müstakil olarak değil; Tanrı'nın insanlığı yargılaması fikri ile bağlantılı olarak ele alınmalıdır. Çünkü ona göre ancak özgür olarak yapılan eylemler için yargılama söz konusu olabilir. Tanrı tarafından yaratılan varlıklar kendilerine verilen akıl melekesi sayesinde iyi ile kötüyü ayırt edebilirler. Dolayısıyla o, varlıkların Tanrı'nın inayeti ile onlar için oluşturduğu planı izleme yahut bu plandan uzaklaşma hususunda karar vermede özgür olduklarını ifade eder. Temelinde özerklik olmadan yapılan bir erdem için hakikaten ve sadakatle gerçekleştirilmiş olduğu söylenemeyeceğinden özgür iradenin zorunlu olduğunu ileri sürmektedir. Ona göre yaratıcı, kendi yarattığı akıllara içlerindeki iyiliğin kendilerine ait olması için gönüllü ve özgür hareket etme gücünü vermiştir.³⁷ Bu çerçevede yargılamanın temelini özgür bir şekilde yapılan seçim oluşturur. Sonuç itibarıyla birey iyiyi seçtiğinde övgüye layık olur, kötüyü seçtiğinde ise kınamayı hak eder.³⁸

Origen'in özgürlüğü ele alış biçimi bireyin sahip olduğu akıl vasıtasıyla iyiyi kavrayıp benimseme yetisi dahilindedir. Ona göre özgür irade herhangi bir durumla ilgili tercihler karşısında seçim yapabilme yetisidir. Varlıklar sahip oldukları akıl ile değerlendirmelerde bulunur ve bu değerlendirmelere bağlı olarak nasıl tepki vereceklerini kararlaştırırlar.³⁹

³⁵ Origen, *De Principiis*, 2. 2. 2; B. Darrell Jackson, "Sources of Origen's Doctrine of Freedom", *Church History* 35/1 (1966), 15.

³⁶ Origen, *De Principiis*, 2. 2. 2; Origen, "Commentary on the Gospel according to Matthew Book 15", çev. Justin M. Gohl, *Academia.edu* (Erişim 10 Şubat 2022), 15. 25-26.

³⁷ Origen, *De Principiis*, 2.9.2

³⁸ Origen, *De Principiis*, 3. 1. 3.

³⁹ Origen, *De Principiis*, 3. 1. 2-5.

Seçimlerin ahlaki sorumluluğu her zaman varlıklara aittir. Bununla birlikte yine de Tanrı, insanlığa yönelik amansız sevgisiyle rehberlik etmeyi asla bırakmaz.⁴⁰

Origen için özgür iradeye sahip olması ruhun en önemli vasfıdır. Ruhun bulunduğu alandan bir diğer alana hareketi kendi özgür iradesine bağlıdır. Özgür irade, akıllı varlıklara Tanrı'nın iyiliği sebebiyle bir armağan olarak sunulmuştur. Tanrı, akıllı varlıklara özgür irade ve gönüllü hareket kabiliyeti bahşederek onların içlerindeki iyiyi kendi özgür iradeleri ile korumalarını istemiştir. Varlıkların buldukları konumdan düşüşleri de yine kendi özgür iradeleriyle yöneldikleri tercih sonucudur. Onların, Tanrı'yı tefekkür ve iyiyi muhafaza hususunda tembellik göstererek iyi şeylere aldırılmayıp ihmal etmeleri, iyiden vazgeçme (uzaklaşma/çekilme) sürecini başlatmıştır.⁴¹

Origen'e göre Tanrı tarafından akıllı varlıklara bahşedilen özgürlük, Tanrı'nın yaratma ve insanlık için oluşturduğu kurtuluş planında belli başlı bir rol üstlenmektedir.⁴² Evrenin yaratılışından çok daha evvel, yaratılmış şeylerin baştan sona tüm davranış ve eylemleriyle bağlantılı olarak Tanrı tarafından oluşturulan bir plan/takdir bulunmaktadır. Bahsi geçen plan gelecekte vuku bulacak bir paradigma olarak Logos'da mevcuttur. Tanrı ilk yaratılış aracılığıyla bu planı başlatmış ve örnek gerçeklik kazanmıştır.⁴³ Bu kurtuluş planında Tanrı, varlıkları akıl ve irade ile donatarak bu sayede onlara kendi hayatlarına yön tayin etme noktasında seçme hürriyeti sağlamıştır. Ancak akıllı varlıklar yaşam çizgilerini Tanrı'nın aksi istikametine çevirerek kendilerine verilen seçim yetisini olumsuz anlamda kullanmışlardır.⁴⁴ Düşüş ve çeşitliliği içeren maddi âlemin yaratılması bu zıt yöne ilerleme sonucu gerçekleşmiştir.

Origen'e göre tek başına kendi gayretleri ruhların kendilerini kurtarabilmesi için yeterli değildir. Yani ruhların başlangıçtaki pozisyonlarına yükselerek Tanrı ile birleşmesi, tekrar Tanrı'ya benzer hale gelmesi sadece bireysel kavrayışları yoluyla gerçekleşmez. Onlar kendi çabalarının yanı sıra Tanrı'nın inayetini⁴⁵ sürekli bahşetmesi ve yardımıyla eski saf hallerine yükselebilirler. O, bu inayeti, varlıkların kendilerine bahşedilen özgür iradeyi kullanarak onlar

---

⁴⁰ Origen, *De Principiis*, 3.6.1; Elizabeth Clark, *The Origenist Controversy: The Cultural Construction of an Early Christian Debate* (Princeton: Princeton University Press, 1992), 195-196; Ramelli, *The Christian Doctrine of Apokatastasis*, 199-200.

⁴¹ Origen, *De Principiis*, 2. 9. 2.

⁴² Origen, *De Principiis*, 2. 9. 2.

⁴³ Anders Christian Jacobsen, "Freedom and Providence in Origen's Theology", *Church Studies* 4 (2008), 68.

⁴⁴ Origen, *De Principiis*, 2. 9.

⁴⁵ Tanrı'nın inayeti ile kastedilen şey yaratılmış varlıkları kurtarma iradesi ve bu çerçevede lütfu ile onlar için oluşturduğu kurtuluş planıdır. bk. Jacobsen, "Freedom and Providence in Origen's Theology", 66

için Tanrı'nın belirlediği sona ulaşmaları olarak açıklamaktadır.⁴⁶ Origen, ilahî takdirin hiçbir zaman zorlama yoluyla değil ancak eğitim, rasyonel ikna, talimat ve aydınlanma yoluyla⁴⁷ tüm akıllı varlıkları kurtuluşa eristireceğine inanmaktadır. Çünkü Tanrı'ya/İyi'ye bağlılık özgür olmakla mümkündür. Özgür olmaksaf bir entelektüel görüşe dayanmalıdır.⁴⁸

Tanrı'nın inayeti ile insanlar için takdir ettiği kurtuluş planı özellikle Mesih-Logos'a bağlıdır. Tanrı'nın yolunda onlara rehberlik eden Logos, bireylerin saflaşarak tüm günahlarından arınmalarını sağlamaktadır. Hem tek tek her bir bireyin hem de bir bütün olarak insanlığın ilerlemesi ve eğitimi Logos'a bırakılmıştır. Logos'un gayesi yürüttüğü işlerle akıllı varlıkların içinde bulunduğu durumu düzeltmektir. Bu faaliyetini de düşmüş tüm ruhlar başlangıçtaki özgün durumlarını yani Yaratıcı ile bir oldukları hallerini tekrar kavrayıncaya kadar yürütmeye devam edecektir.⁴⁹

İnsanların çoğu mükemmelliğe giden yolu seçmek için yeterli ilahî bilgiye ulaşmayı başaramamaktadır. Bu noktada Origen, Tanrı'nın insanlığa olan sevgisi çerçevesinde Logos'u hem mükâfat hem ceza usulünü iyi kullanan bir eğitimci olarak takdim etmektedir. Logos, vazifesi icabı en alt seviyeden en üst seviyeye kadar bütün varlıklara hitap etmelidir. Bireylere halihazırdaki konumlarından daha üst kademelere çıkabilmeleri için durumlarına uygun farklı kurtuluş yolları sunmak Logos'un görevidir.⁵⁰ O, Logos'u idrak kabiliyeti ve Logos'a ihtiyacı çerçevesinde her bir ruhla özel olarak ilgilenmektedir. Böylece akıllı varlıklar buldukları basamaktan başlayarak üst seviyelere doğru aydınlanma sürecine ilerleyebilmektedir. Origen akıllı varlıkların Tanrı'nın koşulsuz sevgisi ile oluşturduğu bu plana tam bir teslimiyet ve kabulle karşılık verdiğini ifade etmektedir.⁵¹ Origen'in öğretilerinde Logos'un, Tanrı'ya ilişkin üstün bilgiye ulaşmada yol gösterici bir kurtuluş öğretmeni olarak sunulduğu görülür. Fakat bu öğretmenin rehberliğinin insanın özgürlüğüne ve tercihlerine kesinlikle müdahale etmediğini de ısrarla vurguladığı görülmektedir. Kurtuluş nihai olarak herkesi kapsamakla birlikte Tanrı bunun için zorlamamaktadır. Logos'un kılavuzluğu ile ikna etmekte, güçlendirmekte, uyarmakta ve ödüllendirmektedir. Ancak bunları yaparken hiçbir zaman bireysel ruhun

⁴⁶ Jacobsen, "Freedom and Providence in Origen's Theology", 66.

⁴⁷ Cezalandırma korku yalnızca başlangıçta akıl henüz gelişmediğinde bir yol olabilir.

⁴⁸ bk. Ramelli, *The Christian Doctrine of Apokatastasis*, 157-178.

⁴⁹ Origen, *De Principiis*, 3. 1.

⁵⁰ Elizabeth Ann Diveley Lauro, "Universalism", *The Westminster Handbook to Origen*, ed. John A. McGuckin (Louisville: Westminster John Knox Press, 2004), 212.

⁵¹ Bohdan Koval, "Origen's Interpretation of 1 Cor. 15:24-28 in the Context of His Teaching of Apokatastasis", *Academia.edu* (Erişim 20 Şubat 2022), 29-31.

özgürlüğünü kısıtlamamaktadır.⁵² Çünkü ilahî takdir ile özgür irade arasında uyum vardır ve her ikisinin de hedefi müşterektir. Tanrı'nın gayesi inayeti ile insanlığı kurtarmaktır; fakat bunun gerçekleşebilmesi için bu eyleme insanlığın özgür seçimle dâhil olması icap etmektedir.⁵³ Buna göre kurtuluşun sırrı, ona boyun eğmek zorunda kalanlara değil, onu isteyenlere aittir.⁵⁴ Tanrı'nın inayeti çerçevesinde oluşturduğu kurtuluş planına kendi özgür iradesi ile dahil olan birey kurtuluşa ermekte yani yükselerek yeniden başlangıçtaki orijinal haline geri dönmektedir.⁵⁵

4. Apokatastasis: Düşen Tüm Varlıkların Yeniden Başlangıçtaki Orijinal Haline -Tanrı ile Birlik Haline - Dönüşü

Apokatastasis (αποκατάσταση); aslına dönme (restoration⁵⁶), yeniden birleşme/bütünleşme (reintegration), eski normal haline gelme/yeniden yapılandırma (reconstitution) şeklinde tercüme edilen Yunanca bir kelimedir. Hıristiyanlıkta sonun başlangıca benzemesi görüşünden hareketle zamanın sonunda her şeyin başlangıçtaki orijinal haline geri döndürüleceğini; tüm yaratılmış varlıkların nihai bir şekilde Tanrı ile orijinal birlikteliklerine geri dönüşü doktrinini ifade etmektedir.⁵⁷ Kökeni Yunan felsefesine kadar dayanan bu kavramın erken dönem Hıristiyanlıktaki en önemli savunucusu Origen'dir.

Neoplatonizm ve Stoacıların kozmik anlayışlarına aşina olan Origen'in apokatastasis öğretisini oluştururken onlardan etkilendiğini söylemek mümkündür. Bununla birlikte o, öğretisinin kökenini ısrarla Kitabı Mukaddes'e dayandırmaktadır.⁵⁸ Origen, Pavlus'un, Korintlilere Mektubunda yer verdiği "Tanrı'nın son düşmanı olarak ölümün yenileceği ve her şeyin İsa'ya uyarak ona tabi olacağı"⁵⁹ şeklindeki ifadelerini apokatastasis teorisi için en önemli kanıtlardan biri olarak ileri sürmektedir. İlgili pasajın son cümlesinde geçen "Her şey Oğul'a bağımlı kılınınca, Oğul da her şeyi kendisine bağımlı kılan Tanrı'ya bağımlı olacaktır. Öyle ki

⁵² Ramelli, *The Christian Doctrine of Apokatastasis*, 178.

⁵³ Origen, *De Principiis*, 3. 1. 15; 19; Tom Greggs, "Apokatastasis: Particularist Universalism in Origen", *All Shall Be Well: Explorations in Universal Salvation and Christian Theology, from Origen to Moltmann*, ed. Gregory Macdonald (Cambridge: The Lutterworth Press, 2011), 31.

⁵⁴ Ramelli, *The Christian Doctrine of Apokatastasis*, s. 157.

⁵⁵ Henri Crouzel, *Origen*, çev. A. S. Worrall (Oregon: Wipf & Stock, 2016), 211.

⁵⁶ Origen'in eserlerinin Latince basımlarında apokatastasis yerine restorasyon (restituti) kelimesi kullanılmaktadır. Bk. Origenes, *De Principiis*, ed. J. Chr. Wilh. Augusti - J. Car. Lud. Gieseler (Lipsiae (Leipzig): Xn Bibliopolio Dykiano 1836), XLVIII, 146, 173, 315, 327.

⁵⁷ Origen, *De Principiis*, 1. 6. 2; Ilaria Ramelli, *A Larger Hope? Vol.1: Universal Salvation from Christian Beginnings to Julian of Norwich* (Eugene: Cascade Books, 2019), 2; Crouzel, *Origen*, 257.

⁵⁸ Ramelli, *A Larger Hope?*, 58.

⁵⁹ I. Korintlilere, 15: 23-28.

Tanrı her şeyde her şey olsun.”⁶⁰ cümlesindeki ‘her şeyde her şey olma’ ifadesini güçlü bir delil olarak göstermektedir.

Origen, yukarıda ifade edilen pasajda Oğul’un Baba’ya itaatinin, doğru ve iyi olduğunun onaylanması durumunda tüm varlıkların Oğul’a itaatinin de akıllıca ve yararlı olduğunu; dolayısıyla bu tarz bir itaatinde tüm varlıkların iyileşerek eski özgün orijinal hallerine dönmelerine neden olacağını belirtmektedir. Hatta tamamen düşman hale dönüşmüş en alt seviyedeki varlıkların dahi Oğul’a itaat ettiklerinde bu itaat onların da kurtularak ilk durumlarına döndürülmelerini sağlayacağını ileri sürmektedir. Bahsi geçen itaat ise disiplin ve eğitim yoluyla gerçekleştirilerek başarıya ulaşacaktır. Bu yolda iyi şeylere teşvikle birlikte manevi arınmalarını ve kurtuluşlarını göz ardı edenlere ise tehdit gibi yollar araç olarak kullanılacaktır. Origen’e göre kurtuluşun anahtarı olarak itaat, başlangıçtaki duruma yani Tanrı’nın her şeyde her şey olduğu konuma döndürülmek demektir. Zira ölüm de ortadan kaldırılarak tüm düşmanlar Mesih’e boyun eğdiğinde, Mesih de her gücü ortadan kaldırarak her hükümlerini Baba’ya devredecek ve o zaman son gelmiş olacaktır.⁶¹

Sonun her zaman başlangıç gibi olduğunu ifade eden Origen, bu nedenle her şeyin başlangıcını düşünmek gerektiğini bildirmektedir.⁶² O, bu hususla ilgili olarak ruhların menşei ve yapısının başlangıçtaki ilk hallerine döndürülmesiyle sonun ilk hale benzeyeceğini, bu suretle akıllı varlıkların iyi ve kötü ağacından yemeye ihtiyaç duymayacakları hoşnutluk halinin tekrar oluşacağını ileri sürmektedir. Ona göre tam da bu noktada kötülük yerini dürüstlük ve saflığa bırakacak, özgün, saf hallerine dönmüş ruhların her şeyi yegâne iyi olan Tanrı olacak,⁶³ kötülüğün de ölümün de olmadığı bir zamanda Tanrı tam anlamıyla her şeyde her şey olacaktır.⁶⁴

Origen’e göre ruhun varlığının son bulacağına inanmak kâfirliktir. Çünkü O’na benzeme çabası ile Tanrı’yı idrak etme; aklî cihetiyle de Tanrı’yı taklit etme kabiliyetine haiz olan ruh ölümsüz bir varlıktır.⁶⁵ Ruhun dünyaya ait olan bedenden farklı ve bu bedenden ayrılabilir

⁶⁰ Yunanca πάντα εν πασιν şeklindeki ifade Koloselilere (1:17) ve Efesliler (1:23) mektuplarında geçmektedir.

⁶¹ Origen, *De Principiis*, 3. 5. 7-8.

⁶² Origen, *De Principiis*, 1. 6. 2.

⁶³ Origen, *Commentary on John*, 2.7. Jean Danielou, *Origen*, çev. Walter Mitchell, (New York: Sheed and Ward, 1955), 277.

⁶⁴ Origen, *De Principiis*, 3. 6. 3. (Efesliler’e Mektup 4:13’de geçen “Sonunda hepimiz imanda ve Tanrı Oğlu’nu tanımada birliğe, yetkinliğe, Mesih doluluğundaki olgunluk düzeyine erişeceğiz” cümlesi Origen’in bu konuda dayandığı bir diğer pasajdır. O, burada geçen ifadeleri ruhun kurtuluşu elde ettiğinde Logosla birlik ve bütünlük halinde bulunduğu saf akıl durumuna geri döneceği şeklinde açıklamaktadır.)

⁶⁵ Origen, *De Principiis*, 3. 4. 2; 4. 4. 9-10.

özelliğinde olması bunun kanıtıdır.⁶⁶ Origen, insanın, Mesih-Logos vasıtasıyla yaratılmış olan aklî cihetinin, O'nun yaşamına iştirak etmek suretiyle ilahî varlığı paylaştığına inanmaktadır.⁶⁷ Ona göre her ne kadar ihmalleri neticesi Tanrı'ya yabancılaşıp uzaklaşarak düşmüş ruhlar haline gelmişlerse de onlar içlerinde bulunan iyilik tohumunu, ilahî kıvılcımı taşımayı sürdürmektedirler. Bu sebeple bir parçası bozulmadan kalmaya devam eden ruh, aklî yönü ile hiçbir zaman tamamıyla kötülüğe/günaha düşmez. Bu bağlamda insanın amacı kurtuluşa erişmeye yani ilahî tabiatının bilincine vararak yeniden Tanrı'ya benzerliğini ve orijinal saf halini kazanmaya çalışmaktır.⁶⁸ Bu zorlu ve uzun bir görevdir. Çünkü ruh, daima onu günaha çekmeye çalışan cazipliklerle çevrilidir. Bu yüzden başlangıçtaki orijinal saf akıl durumuna tekrar dönebilme hedefinin başarılabilmesi için Tanrı'nın aralıksız yardımı ve rehberliği ile insanlığın istikrarlı ve kalıcı gayreti zaruridir.⁶⁹

Origen'e göre ruhun yükselişi, iyiye doğru devamlı bir ilerleme, aşamalı manevî bir gelişim ve özveriyle kendini arındırma sürecidir.⁷⁰ İlk aşama ruhun öncelikle ahlakî açıdan kendini arındırmasıdır. Akabinde Tanrı'nın rehberliği ve inayetiyle bakî olanı fanî olandan ayırma bilgisini edinerek bunu geliştirir. Ruhun bu gelişim süreci Mesih-Logos vasıtasıyla aydınlanmaya ve O'nunla kaynaşıp bütünleşerek saf akıl olarak yaşamaya başlayınca dek sürer.⁷¹ Ruhun bu seviyeye ulaşması kurtuluşa erişerek başlangıçtaki özgün haline, orijinal statüsüne tekrar getirildiği anlamına gelir. Ruhun arınarak başlangıçtaki saf akıl haline yeniden bürünmesiyle kötülükle birlikte iyi ile kötü arasındaki zıtlık da ortadan kalkar. O andan itibaren ise akıl artık Tanrı dışında herhangi bir şeyin farkında olmayıp yalnızca Tanrı'yı görür, O'nu düşünür ve yalnızca O'na bağlı kalır. Artık her davranışının biçimini, her eyleminin ölçüsünü Tanrı oluşturur.⁷²

Origen Tanrı'ya en uzak mesafede, en alt seviyede olan düşmüş varlıkların dahi kademeli olarak daha üst seviyelere yükselebileceği kanaatindedir. Dolayısıyla onun kurtuluş anlayışı düşmüş tüm akıllı varlıkları içermektedir. Her akıllı varlık, özgür iradesi ve kurtuluş hedefi doğrultusundaki fiilleriyle uyumlu olarak bir düzenden diğerine ilerleyebilir yahut tam tersi

---

⁶⁶ Origen, *De Principiis*, 2. 3. 2; 2. 10.4.

⁶⁷ Origen, *De Principiis*, 4. 4. 9-10.

⁶⁸ Origen, *De Principiis*, 3.6.1.

⁶⁹ Origen, *De Principiis*, 3. 1; 3. 4; 4. 4.

⁷⁰ Origen, *Homilies on Numbers*, çev. Thomas P. Scheck, ed. Christopher A. Hall (Illinois: An Imprint of InterVarsity Press, 2009), 17.4.

⁷¹ Norman Russell, *The Doctrine of Deification in the Greek Patristic Tradition*, (Oxford: Oxford University Press, 2005), 143-147.

⁷² Origen, *De Principiis*, 3. 11. 3.

şekilde düşebilir. Bu durum Tanrı'nın tüm varlıkları Logos aracılığıyla nihaî kurtuluş planına dâhil ettiğine işaret etmektedir. Ona göre düşmüş tüm günahkârlar için cezalandırmanın bir sonu vardır. Nihayetinde onların hepsi başlangıçtaki durumuna geri dönmelidir. Origen'e göre ölümden dirilme ve cezalandırma söz konusudur. Fakat bu cezalandırmanın ebedî sürmediğini,⁷³ bedenın cezalandırılmasıyla ruhun aşama aşama arınarak başlangıçtaki pozisyonuna tekrar döneceğini ifade etmektedir.⁷⁴

Son olarak Origen'in cezalandırma ile ilgili görüşlerine de değinmenin konun daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacağını düşünmekteyiz. Onun için cezalandırma, günaha düşmüş tüm akıllı varlıkların yeniden yükselerek Tanrı'ya döndürülmesi planının bir parçası olarak işlev görmektedir. Günahkâr ruhlara yönelik cezalandırma süreci ve ölçütü her ruhun kendi durumuna bağlı olarak değişmektedir. Cezalandırma dış bir mekânda değil, günahkârın vicdanında gerçekleşmektedir. İhmalkârlık ve tembellikle iyi olandan uzaklaşmayı tercih ettiği anda ruh için cezalandırılma süreci başlamaktadır. Ruh işlediği günahın büyüklüğüne göre farklı alanlara düşerek o seviyeye uygun bedenler almakta ve bu şekilde cezalandırılmış olmaktadır. Fakat Tanrı'nın düşmüş ruhlara yönelik bu cezalandırması intikamcı değil aksine iyileştirici ve arındırmaya yöneliktir.⁷⁵ Günah kötü niyet değil, cehalet veya bir yargı hatasıdır.⁷⁶ İyilikle karıştırılan bir kötülüktür. Dolayısıyla cezadan çok iyileştirilmeye/düzeltilmeye muhtaçtır. Günah işlemiş ruhların tedavisi için ciddi çarelere ihtiyaç olduğundan bu cezalandırma acı hissi uyandırıcı olabilir. Bu nedenle yöntemler zaman zaman sert ve adaletsiz görünse de özü itibarıyla iyileştirmeye yönelik cezalardır.⁷⁷ O, Tanrı'nın iyileştirmeye yönelik cezaları için eserinde sağlıklarına kavuşmaları amacıyla hastalarına yardım eden doktor benzetmesini kullanmaktadır. Hastalığını iyileştirmek adına insanlar hoşuna gitmeyen ilaçlar almaya veya durumunun ağırlığına göre acı verici ağırlı ameliyatlar geçirmeye mecbur olabilir. İnsanlığın doktoru olan Tanrı da çeşitli günahlar nedeniyle ruhlarda ortaya çıkan hastalığı iyileştirmeye yönelik olarak tedavi edici ceza yöntemlerinden yararlanmaktadır.⁷⁸ Netice olarak Origen'in hasta ruhlar için deva olarak gördüğü cezalandırmayı faydalı ve eğitici nitelikte bir unsur olarak ele aldığını söyleyebiliriz.

⁷³ O, ebedi bir ateşin bulunmadığını, ebedi ateş ile ilgili referansların ise alegorik olduğunu ileri sürmektedir. Origen, *De Principiis*, 2. 10. 4.

⁷⁴ Origen, *De Principiis*, 2. 9. 8.

⁷⁵ Alan E. Bernstein, *The Formation of Hell: Death and Retribution in the Ancient and Early Christian Worlds* (London: UCL Press, 1993), 310.

⁷⁶ Luka 23:24'de geçen ifade "Baba, onları başısla, çünkü ne yaptıklarını bilmiyorlar." şeklindedir.

⁷⁷ Origen, *De Principiis*, 2. 5. 3.

⁷⁸ Origen, *De Principiis*, 2. 10. 6; Bernstein, *The Formation of Hell*, 312.

Origen, eğitim yoluyla elde ettiği iyinin (Tanrı bilgisi/Tanrı'yı idrak) ruhları cehalet ve günahlardan uzaklaştırarak Tanrı'ya yakınlaştıracaklarını düşünmektedir. Ona göre düşüşten sonra eğitim ve cezalandırma gibi süreçler sonunda iyiyi idrak ederek yükselen ruhlar tekrar ilk özgün hallerine dönüp Tanrı'ya erişebilecek ve bir daha kolay kolay cehalete düşmeyecektir.⁷⁹ Sürekli düşüş ve kurtuluş döngüsü ona göre bu spekülasyonun bir parçası değil çünkü Tanrı'ya/iyi'ye bağlılık zorlama ve korkudan ziyade seçim ve sevgiyle gerçekleşecektir.⁸⁰ Ayrıca ruh, başından geçen tecrübe ile iyinin ilham verici ve tefekküre layık olduğunu kavrayacaktır.⁸¹

Sonuç

Erken dönem kilise babalarından Origen evrensel kurtuluşa olan inancını ifade eden apokatastasis görüşü ile ön plana çıkan bir teologdur. Origen'e göre başlangıçta Tanrı, lütfu sayesinde Mesih-Logos aracılığıyla Tanrı'ya benzer surette ve Tanrı ile birlik halinde çok sayıda akıllı varlık (saf akıl) yaratmıştır. Bu akıllı varlıkların oluş gayesi fasılasız bir şekilde Tanrı'yı temaşa ve tefekkür ile ilahî sırları araştırmak ve keşfetmektir. Ancak sonraki süreçte bu varlıkların Tanrı'yı tefekkür vazifelerini ihmal etmeye başlamaları ile düşüş gerçekleşmiş ve bu akıllı varlıklar ruhlar haline gelmişlerdir. Düşen ruhlar ise günahlarının derecelerine göre melek, insan ve şeytan şeklinde vücut bulmuşlardır. Origen'e göre ruhun, akıl ve bedeninin ortasında bulunduğunu ve iradi eylemleri neticesinde bu ikisi arasında yükselip düştüğünü söyleyebiliriz.

Platon ve Pisagorcuların sonun başlangıca benzemesi gerektiğine dair fikirlerinden etkilenen Origen, eninde sonunda tüm ruhların düşmeden önceki orijinal hallerine yani Tanrı ile birlik ve bütünlük halinde oldukları saf akıl durumuna tekrar erişeceklerini iddia etmiştir. Apokatastasis olarak adlandırılan bu öğretiyeye göre tüm varlıklar, kendi çabası ve Mesih-Logos'un rehberliğiyle iyileşerek/arınarak ne kadar günahkâr olursa olsun, sonunda Tanrı'nın ebedi tefekkürüne geri dönebilmelerine izin verilmesi için yeterli ilerleme kaydedeceklerdir. Dolayısıyla tüm yaratılmışlar tekrar yükselerek Tanrı'ya ebedî olarak döneceklerdir.

Onun öğretisindeki dikkat çekici bir diğer husus evrensel kurtuluş anlayışı ile paradoksal görünmesine rağmen ahlaki özerklik konusundaki ısrarıdır. Origen'in burada iki ilkeye

---

⁷⁹ Nigel M. de S. Cameron, *Universalism and the Doctrine of Hell* (London: Paternoster Press, 1992), 29.

⁸⁰ Brian E. Daley, *The Hope of the Early Church: A Handbook of Patristic Eschatology* (Grand Rapids: Baker Academic, 2002), 58.

⁸¹ Origen, *Commentary on Romans*, çev. Thomas P. Scheck (Washington: Catholic University of America Press, 2002), 5.10.15; ayrıca bk. Joseph Wilson Trigg, *Origen The Bible and Philosophy in the Third-century Church* (Atlanta: John Knox Press, 1983), 111.

dayandığı görülür. İlki Tanrı'nın adaleti ve lütfu, ikincisi ise her akıl sahibi varlığın mutlak özgür iradesidir. Origen için lütuf, varlıklara her daim kurtuluşun sunulması; özgür irade ise onu kabul ya da reddeden kişi olmak manasındadır. Origen'in akıllı varlıklara verdiği özgürlük, her birine kendi kaderi için sorumluluk yüklemektedir. Varlıklar içinde buldukları pozisyonda kendilerine verilen akıl sayesinde iyi ve kötüyü ayırırlar. Buldukları durumla ilgili mantıklı bir cevap olarak muhtemel eylemler arasında seçim yapmak için özgür iradelerini kullanırlar. Ancak kurtuluş için bireylerin özgür iradeleri ile gösterdikleri çaba tek başına yeterli değildir. Origen'in apokatastasis sürecinde ilahi takdir ile özgür iradenin uzlaşısı içinde birlikte çalıştığı görülür. Tanrı insanlığa olan koşulsuz sevgisi sayesinde onlara, Mesih aracılığıyla yürürlüğe koyduğu bir kurtuluş planı sunmaktadır. Bu çerçevede Mesih'e itaat insanlık için kurtuluşun anahtarıdır. Ancak Origen bu itaatin asla baskı ve zorlama yoluyla değil, eğitim, iyi şeylere teşvik, manevi gelişimlerini ihmal edenleri tehdit ve ceza gibi yollarla gerçekleşeceğini kabul etmektedir. Dolayısıyla Origen'in, günahkarların kendi özgür iradeleri ile eğitilerek her insan ruhunun pedagojik bir arınma süreciyle orijinal durumuna geri döneceğine inandığını söyleyebiliriz. Bu, kişinin Tanrı sevgisi ve bilgisi ile bağlantılı olan ve dolayısıyla kişinin iradesini Tanrı'ya/İyi'ye doğru hizalayan bir dönüşüm sürecidir.

Origen'in apokatastasis anlayışının bir diğer önemli yanı ise, Hıristiyanlığa farklı bir ceza felsefesi sunmasıdır. Onun ceza anlayışı düzeltici ve dönüşümseldir. Ona göre verilen ceza bir tür eğitim aracıdır ve arınma sürecinin bir parçası olarak cezanın ıslah edici bir nitelikte olması gerekir. Bu bağlamda o, Tanrı'nın adaletinin her zaman arındırıcı, saflaştırıcı bir nitelikte olduğunu kabul ettiğinden sonsuz ıstırapın adaletsiz olacağını belirtir. Ona göre verilmesi sonsuzluk gerektiren bir ders asla öğrenilemeyecek bir derstir. Günahkârlar ceza yoluyla ıslah edildikten sonra artık onları cezalandırmaya gerek kalmayacaktır. Buna göre cezalandırılan tüm insanlar iyileşip arınarak ilahî lütfu döndürülür. Bu durumda Origen için cezalandırmanın eğitim ile eş anlamlı olduğunu ve ebedi cezalandırmayı reddettiğini söyleyebiliriz.

Sonuç itibarıyla Origen'in apokatastasis öğretisi ile bireysel kurtuluş kavramından daha fazlasını içeren bir bakış açısı sunması, bu çerçevede ortak hedefe sahip uyumlu unsurlar olarak hem insan özgürlüğünü hem de ilahî takdiri korumak istemesi, cezalandırma ve ebedi cehennem ateşi gibi ahirete dair günümüz geleneksel Hıristiyan anlayışının dışında ve hatta karşısında sayılabilecek görüşleri, onun modern dönem kurtuluş formülasyonlarından daha kapsamlı bir yaklaşımı ilk yüzyıllar içerisinde ortaya koymuş olduğunu göstermektedir.

Kaynakça

- Biriukov, Dmitry. "Paradigms of Participation in Origen". *Scrinium* 13/1 (2017), 277-290.
- Bernstein, Alan E. *The Formation of Hell: Death and Retribution in the Ancient and Early Christian Worlds*. London: UCL Press, 1993.
- Cameron, Nigel M. de S. *Universalism and the Doctrine of Hell*. London: Paternoster Press, 1992.
- Clark, Elizabeth. *The Origenist Controversy: The Cultural Construction of an Early Christian Debate*. Princeton: Princeton University Press, 1992.
- Crouzel, Henri. *Origen*. çev. A. S. Worrall. Oregon: Wipf & Stock, 2016.
- Daley, Brian E. *The Hope of the Early Church: A Handbook of Patristic Eschatology*. Grand Rapids: Baker Academic, 2002.
- Danielou, Jean. *Origen*. çev. Walter Mitchell. New York: Sheed and Ward, 1955.
- Diveley Lauro, Elizabeth Ann. "Universalism". *The Westminster Handbook to Origen*. ed. John A. McGuckin. 211-214. Louisville: Westminster John Knox Press, 2004.
- Edwards, Mark. "Origen of Alexandria". *The Wiley Blackwell Companion to Patristics*. ed. Ken Parry. 98-110. West Sussex: John Wiley & Sons Ltd., 2019.
- Edwards, Mark. "Deification in the Alexandrian Tradition". *Visions of God and Ideas on Deification in Patristic Thought*. ed. Mark Edwards – Elena Ene D-Vasilescu. 74-88. New York: Routledge, 2017.
- Edwards, Mark. *Origen against Plato*. United Kingdom: Hampshire Ashgate Publishing, 2002.
- Greggs, Tom. "Apokatastasis: Particularist Universalism in Origen". *All Shall Be Well: Explorations in Universal Salvation and Christian Theology, from Origen to Moltmann*. ed. Gregory Macdonald. 29-46. Cambridge: The Lutterworth Press, 2011.
- Jacobsen, Anders Christian. "Freedom and Providence in Origen's Theology". *Church Studies* 4 (2008), 65-77.
- Jackson, B. Darrell. "Sources of Origen's Doctrine of Freedom". *Church History* 35/1 (1966), 13-23.
- Kitabı Mukaddes*. İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 2. Basım, 2003.
- Koval, Bohdan. "Origen's Interpretation of 1 Cor. 15:24-28 in the Context of His Teaching of Apokatastasis". *Academia.edu*. Erişim 20 Şubat 2022.

https://www.academia.edu/41243007/Origens_Interpretation_of_1_Cor_15_24_28_in_the_Context_of_His_Teaching_of_Apokatastasis

Origen. "Commentary on the Gospel according to Matthew Book 15". çev. Justin M. Gohl. Academia.edu. Erişim 10 Şubat 2022. https://www.academia.edu/31581897/Origen_of_Alexandrias_Commentary_on_Matthew_Book_15_An_English_Translation_Revised_2019

Origen. *Commentary on Romans*. çev. Thomas P. Scheck. Washington: Catholic University of America Press, 2002.

Origen. *Homilies on Numbers*. çev. Thomas P. Scheck. ed. Christopher A. Hall. Illinois: An Imprint of InterVarsity Press, 2009.

Origen. *De Principiis*. USA: Beloved Publishing LLC, 2014.

Origenes. *De Principiis*. ed. J. Chr. Wilh. Augusti - J. Car. Lud. Gieseler, Lipsiae (Leipzig): Xn Bibliopolio Dykiano, 1836.

Plaxco, Kellen. "Participation and Trinity in Origen and Didymus the Blind". *Origeniana Undecima Origen and Origenism in the History of Western Thought*. Papers of the 11th International Origen Congress. ed. Ander Christian Jacobsen. 767-782. Belgium: Leuven Peeters, 2016.

Ramelli, Ilaria. *The Christian Doctrine of Apokatastasis: A Critical Assessment from the New Testament to Eriugena*. Leiden: Brill, 2013.

Ramelli, Ilaria. *A Larger Hope? Vol. 1: Universal Salvation from Christian Beginnings to Julian of Norwich*. Eugene: Cascade Books, 2019.

Russell, Norman. *The Doctrine of Deification in the Greek Patristic Tradition*. Oxford: Oxford University Press, 2005.

Trigg, Joseph Wilson. *Origen The Bible and Philosophy in the Third-century Church*. Atlanta: John Knox Press, 1983.

Walls, Jerry L. "Universalism in Origen's First Principles". *The Asbury Seminarian* 36/2 (1981), 1-13.

Origen's Conception of Universal Salvation: Apokatastasis

Asst. Prof., Nadide Şahin

Extended Summary

The doctrine of apokatastasis, which he describes as the return of all souls to their original state of pure reason, is an important example among Origen's theological teachings. However, this doctrine is also one of the most controversial issues in his theology. Believing that the end should resemble the beginning, Origen offers a universal understanding of salvation by reconciling human freedom with God's plan that created for humanity.

Origen's understanding of apokatastasis is directly related to the doctrine of the soul. According to Origen, God created many rational beings by his grace. These pure mind beings created by God through Christ-Logos have a beginning. These intelligent beings, who were created with the aim of researching and discovering divine secrets with unceasing contemplation, and watching God uninterruptedly, were originally created in unity with God, similar to God. The pure minds in question have remained in this position as long as they were content with contemplation of God. However, in the next period, when these beings started to neglect their duty to contemplate God, the decline occurred and these rational beings became souls. Fallen spirits, on the other hand, have been embodied in the form of angels, humans, and devils according to the degrees of their sins. According to Origen, the soul is in the middle of the mind and the body, and that it rises and falls between these two as a result of voluntary actions.

Influenced by the ideas of Plato and the Pythagoreans that the end should resemble the beginning, Origen claimed that eventually, all souls would regain their original state before falling, that is, the state of pure reason, where they were in unity with God. According to this teaching, called Apokatastasis, all created beings, no matter how sinful, by being healed/purified by their own effort and the guidance of Christ-Logos, will eventually make enough progress to be allowed to return to God's eternal contemplation. Therefore, all creatures will return to God eternally.

Another remarkable aspect in his teaching is his insistence on moral autonomy, although it seems paradoxical with an understanding of universal salvation. Origen seems to rely on two principles here. The first is God's justice and grace, and the second is the absolute free will of every rational being. For Origen, grace means always offering salvation to beings; and free will means to be the person who accepts or rejects it. The freedom that Origen gives to rational beings places responsibility for each of them for their own destiny. Beings distinguish between good and evil in the position they are in thanks to the intelligence given to them. They use their free will to choose between possible actions as a logical response to their situation. However, the effort of individuals with their free will for salvation is not enough alone. It is seen that divine providence and free will work together in harmony in Origen's apokatastasis process. Through his unconditional love for mankind, God offers them a plan of salvation that he has put into effect through Christ. In this context, obedience to Christ is the key to salvation for humanity. However, Origen acknowledges that this obedience will never come through coercion, but through education, encouragement, threats, and punishment for those who neglect their spiritual development. Therefore, we can say that Origen believed that sinners by being educated of their own free will, every human soul would return to their original state through a process of pedagogical purification. It is a process of transformation that is linked to one's love and knowledge of God and thus aligns one's will towards God/Good.

Another important aspect of Origen's understanding of apokatastasis is that it offers a different philosophy of punishment to Christianity. His understanding of punishment is corrective and transformational. According to him, punishment is a kind of educational tool and punishment should be of a corrective nature as part of the purification process. Once sinners are corrected by punishment, there will be no longer any need to punish them. According to this, all people punished are healed, and purified, and returned to divine grace.

As a result, Origen presents a perspective that includes more than the concept of individual salvation with apokatastasis. He put a more comprehensive approach than the modern formulations of liberation in the first centuries with his desire to protect both human freedom and divine providence as harmonious elements with a common goal, and his views on the hereafter, such as punishment and eternal hellfire. The effect of this teaching of Origen on the period after him is especially evident in theologians who were supporters of the apokatastasis doctrine, such as Didymus The Blind, Gregory of Nyssa, Evagrius, and Gregory of Nazianzus. In this context, he is one of the main figures whose views are included not only in the early period; but also in the discussions about the understanding of universal salvation within the church from the past to the present.

Keywords: History of Religions, Christianity, Origen, Apokatastasis, Universal Salvation

